

Salatusta paljastetuksi, vaietusta puhutuksi

Arvio teoksesta Häkkinen, Antti & Salasuo, Mikko (toim.): *Salattu, hävetty, vaiettu. Miten tutkia piilossa olevia ilmiöitä*. Tampere: Vastapaino. 2015. 346 s. ISBN 978-951-768-496-5.

Johanna Moilanen

Kuinka tutkia eettisesti ja metodisesti vaikeita aiheita, kuten rasismia tai lastensuojelua? Millaisia ratkaisuja ja sitoumuksia tutkijalta vaaditaan haastavien ilmiöiden selvittämisessä? Antti Häkkisen ja Mikko Salasuon toimittama teos *Salattu, hävetty, vaiettu. Miten tutkia piilossa olevia ilmiöitä* (2015) pyrkii vastaamaan näihin kysymyksiin muodostaen kiinnostavan ja tasapainoisen kokonaisuuden vaikeiden aiheiden tutkimisen problematiikasta. Kirja jakautuu kolmeen temaattiseen osaan ja sisältää johdantoluvun ohella yhdeksän erillisartikkelia. Artikkelikokoelman taustalla on Nuorisotutkimusverkoston ja Helsingin yliopiston politiikan ja talouden tutkimuksen laitoksen yhteistyössä syksyllä 2012 järjestämä, Häkkisen ja Salasuon koordinoima luentosarja.

Kirja johdattaa lukijansa pohtimaan monesta näkökulmasta ”suomalaisessa yhteiskunnassa kautta historian olleita ilmiöitä, joista on vaiettu, joita on hävetty ja jotka ovat toteutuneet salassa – ilmiöitä, joita voi luonnehtia stigmoiksi tai tabuiksi”. Rakenteellisesti ja juonellisesti tavoitteet ovat kahtaalla eli kirjan artikkeleissa pyritään ”kuvaamaan ja analysoimaan tiettyä erityisilmiötä, mutta samalla paneudutaan kyseisen aihepiirin kannalta keskeiseen tutkimusaineistoon ja tärkeimpiin tutkimusmenetelmiin” (s. 7). Lähtökohtana ovat kirjoittajien omat tutkimuskokemukset. Teoksen temaattinen kirja on moniulotteinen, sillä esillä ovat rasismien ja lastensuojelun ohella muun muassa huumeiden ja dopingaineiden käyttö, homoseksuaalisuus, abortti, ”alamaailma” ja rikollinen toiminta. Myös menetelmällinen ote on laaja: artikkelit pohjautuvat erilaisiin viranomais-, perinne-, rekisteri-, väestökysely-, tilasto- ja haastatteluaineistoihin.

Kun ilmiöt eivät ”puhu”

Kirjan johdantoartikkelissa Häkkinen ja Salasuo käsittelevät marginaalisten ilmiöiden tutkimiseen liittyviä yleisiä menetelmällisiä ongelmia. Niistä keskeisimpiä on validien

aineistojen puuttuminen. Ilmiöstä voi olla saatavilla vain kontrolliaineistoja eli eri konteksteissa syntyneitä, monin tavoin suodattuneita ja häivytettyjä viranomaisaineistoja, jotka kertovat enemmän instituutioista itsestään kuin kohteistaan (ks. esim. Antti Häkkisen esittelemä Frans K. tai Kaisa Vehkalahden kuvaama Pikku Maikki). Hajanaisten, epäsuorien tai muilla tavoin ongelmallisten aineistojen analysointi on tutkijalle vaativaa. Olennaista on ”nähdä median tai asiantuntijoiden tarjoaman näkemyksen taakse, ohittaa moraalisen paniikin synnyttämät näköharhat mutta myös ylittää pintatason ajattelumallit” (s. 12). Carlo Ginzburgiin viitaten Häkkinen ja Salasuo puhuvat salapoliisityöstä, moninaisten vihjeiden ja fragmentaaristen yksityiskohtien yhdistelemisestä ja erilaisten aineistojen käyttämisen välttämättömyydestä (ks. myös Mikko Salasuon aineistotriangulaatioon liittyvä talo-metafora, s. 166–167). Vaikka tutkijan on marginaalisia ilmiöitä selvittäessään usein väistämättä *tyydyttävä* ongelmalliseen tarkasteluun, on hänen silti *pyrittävä* kokonaisvaltaiseen lähestymistapaan.

Häkkinen ja Salasuo korostavat, että menetelmällisten kysymysten ohella eettisten näkökulmien on oltava keskiössä, koska eettiset ja menetelmälliset kysymykset ovat usein tiukasti toisiinsa kietoutuneita. Mutta miten tehdä eettisesti kestäviä tutkimuksellisia ratkaisuja niin, että tehdään oikeutta tutkimuksen kohteina olleille ihmisille, annetaan heille ”aito ääni” ja varotaan samalla peilaamasta enemmän valtakulttuurin arvoja kuin kohdetta itseään, kysyvät kirjoittajat (s. 14–15). On tärkeä tiedostaa, että marginaalisten ilmiöiden tutkimus mahdollistaa tutkijalle merkittävän valtapotentiaalin, jota (väärin) käyttämällä tutkija voi rajata, mistä tutkimuksessa vaietaan ja mitä siinä jätetään huomiotta. Kuten Kaisa Vehkalehti toisaalla artikkelissaan korostaa, myös tutkimustulosten välittyneisyyden ja osittaisuuden tunnistaminen on tärkeä osa tutkimuksen eettisyyttä.

Menneiden penkomista ja tunteiden tungosta

Ajallisesti teos kuljettaa aiheita 1900-luvun alusta tähän päivään, mikä tuo kirjaan erityisen kiinnostavuutensa. Teos johdattaa lukijan pohtimaan, miksi menneiden penkominen on tärkeää ja miksi historialla on väliä. Yhteiskunnalliset nykyilmiöt on nähtävä yhteydessä historiallisiin prosesseihin ja niiden ymmärtämisessä tarvitaan pitkän aikavälin tietoa. Presentismin vaarat huomioiva historiallinen lähestymistapa voi avata väylän ajallisesti kestävien, järkevien ja luonnollisina näyttäytyvien näkemysten ja itsestäänselvyyksien problematisointiin. Historiantutkija Kaisa Vehkalahta (2010, 158) mukaillen voi sanoa, että tutkijan velvollisuus on tuoda esiin tutkimaansa ilmiöön liittyvien ajankohtaisten keskustelujen historiallisuus ja kulttuurisidonnaisuus. Yhtäällä olennaista on tiedostaa, että historiasta on aina olemassa useanlaisia kertomuksia, suurempia ja pienempiä, joista vain osa on näkyviin kirjoitettuja tai julkisesti jaettuja ja tiedostettuja, kuten useissa teoksen artikkeleissa osoitetaan.

Sosiaalityön ja lastensuojelun historiaan perehtyneenä tutkijana minut vangitsi erityisesti kirjan viimeinen osa eli Miina Keski-Petäjän, Kaisa Vehkalahden ja Elina Pekkarisen teksteistä rakentuva kokonaisuus. Elina Pekkarinen pohtii artikkelissaan *Näkymättömiksi suojellut lapset* muun muassa sitä, miksi lastensuojelua peittää (yhä tänä päivänä) salaisuuden verho, ja mikä on tunteiden rooli lastensuojelun

tutkimuksessa. Pekkarinen käsittelee lastensuojelun tutkijan tasapainottelua tieteellisyyden ja tunteiden välillä todeten, että sekä lastensuojelun käytäntöön että tutkimukseen liittyvät vaikeat, pahat ja vastenmielisetkin asiat tuottavat ”tunteiden tungoksen”. Tällöin päätös lastensuojeluun liittyvien aiheiden tutkimisesta edellyttää tutkijalta aina sitoutumista omien motiivien ja tunteiden tarkasteluun. ”Tutkija ei ole tunteille immuuni, ja tunteiden kieltäminen voi pahimmillaan sokeuttaa tutkijan”, toteaa Pekkarinen (s. 285).

Miina Keski-Petäjän artikkeli *Kielletty aborttihalu – Potilaskertomukset abortin sosiaalihistoriallisen tarkastelun pohjana* valottaa tutkijan menetelmällisiä ratkaisuja tilanteessa, jossa (historiallinen) aineisto ei ylläkään tavoittamaan niitä näkökulmia, joita tutkija on toivonut. Kun aineistolähde – Keski-Petäjän tapauksessa 1950- ja 60-luvuilla Tampereen Väestöliiton sosiaalineuvolasta aborttia anoneiden naisten potilasasiakirjoja – ei voi pakottaa vastaamaan vääriin tutkimuskysymyksiin, on tutkijan muotoiltava kysymykset toisin. Tutkimustuloksissaan Keski-Petäjä pystyy aineistonsa kautta osoittamaan, että aborttia hakeneet naiset eivät olleet pelkästään asiantuntijavallan passiivisia kohteita, vaan heillä oli mahdollisuuksia auktoriteettivallan kyseenalaistamiseen.

Kaisa Vehkalahti tuo tekstillään *Se virallinen tarina? – Lastensuojeluarkistojen hiljaisuuksia* esiin lastensuojelun viranomaislähteisiin liittyviä rajoituksia. Lastensuojelun historiaa tutkivalle viranomaislähteet ovat usein ainoa käytettävissä oleva arkistoaineisto, jolloin on syytä kysyä, millaisia rajoituksia ja ehtoja niiden arkistointiin, valikoituneisuuteen ja tulkintaan liittyy. Vehkalahden artikkelin tavoitteena on ristivalottaa yksittäisen kirjeen (”Pikku Maikin kirje”) avulla lastensuojeluarkistojen tulkintaan liittyviä kysymyksiä, mikä osoittautuu menetelmällisesti kiinnostavaksi ja hedelmälliseksi lähestymistavaksi. Vakuuttavan argumentointinsa päätteeksi Vehkalahti kysyykin, ”millaista tietoa menneisyydestä meillä olisi, jos kaikki ristiriitaisia tunteita herättävä tai henkilökohtainen aineisto karsittaisiin aina pois. Jos tutkimuksessa ei voisi käsitellä muuten kuin tilastollisten esitysten muodossa lapsuuden historian arkaluontoisiksi luokiteltuja aiheita, kuten lastensuojelun tai terveydenhuollon toimenpiteitä, tai lasten kaltoinkohtelun, hyväksikäytön tai etnisen syrjinnän kaltaisia vaiettuja teemoja, millainen kuva meillä olisi lapsuudenhistoriasta?” (s. 261).

Lopuksi

Häkkisen ja Salasuon toimittaman teoksen esipuheessa kirjan perustehtäväksi määritellään sen kuvaaminen, millaisin aineistoihin ja menetelmin salattuihin, hävettyihin ja vaiettuihin ilmiöihin on tutkijana mahdollista päästä käsiksi. Kirja lunastaa lupauksensa. Teos on painava ja moniulotteinen katsaus haastavien aiheiden tutkimiseen liittyvistä eettisistä ja menetelmällisistä kysymyksistä. Sen tulisi kuulua ihmistieteiden parissa askaroivien tutkijoiden peruslukemistoon. Tieteellistä jargonia välttelevän tyylinsä vuoksi sitä voi suositella opiskelijoille ja myös suurelle yleisölle eli kaikille yhteiskunnallisesti piilossa olevista ilmiöistä kiinnostuneille lukijoille. Kirjan teemat ovat laajalti suurta yleisöä ja mediaa kiinnostavia. Teoksen kautta niihin avautuu kuitenkin median käsittelyssä helposti piiloon jääviä näkökulmia, jotka osoittavat marginaalisina pidettyjen ilmiöiden tavallisuuden ja yleisyyden.

YTT Johanna Moilanen työskentelee Jyväskylän ammattikorkeakoulussa.

Kirjallisuus

Vehkalahti, Kaisa. 2010. Historiallisten aineistojen etiikka lasten ja nuorten tutkimuksessa. Teoksessa *Lasten ja nuorten tutkimuksen etiikka*, toim. Hanna Lagström, Tarja Pösö, Niina Rutanen ja Kaisa Vehkalahti, 140–162. Nuorisotutkimusseura julkaisuja 101. Helsinki: Nuorisotutkimusverkosto.